

PAAUGLIŲ MORALINIŲ VERTYBIŲ IR PROSOCIALAUS ELGESIO TARPUSAVIO SĄSAJOS

Enrika Kromerova

Kauno apskrities viešoji biblioteka, Kaunas, Lietuva

Lietuvos sporto universitetas, Kaunas, Lietuva

ANOTACIJA

Tyrimo tikslas – nustatyti paauglių moralinių vertybių ir prosocialaus elgesio tarpusavio sąsajas. Anketinės apklausos būdu apklausta 385 mokinių grupė, kurią sudarė 192 merginos ir 193 vaikinai. Tiriant moralinių vertybių internalizavimą nustatyta, kad visi vertybių reguliavimo komponentai labiau išreikšti merginų grupėje. Tiriant paauglių prosocialų elgesį nustatyta, kad pastarieji labiausiai linkę padėti kitam ištikus nelaimei, tačiau jiems mažiau būdingas altruistiškas elgesys ir noras padėti, kai yra nestebimi kitų. Merginoms altruistiškas elgesys ir pagalba ištikus nelaimei būdingesni nei vaikinams. Tyrimas atskleidė, kad paauglių moralinės vertybės reikšmingai susijusios su paauglių prosocialiu elgesiu.

Raktažodžiai: paauglystė, moralinės vertybės, prosocialus elgesys.

ĮVADAS

Paauglystei būdinga socialinių santykių plėtra. Anot P. S. Srivastava'os (2011), paauglystė yra laikotarpis, kada išmokstama labai svarbių socialinių santykių pamokų. Laikotarpio pradžioje visos draugystės remiasi emociniu pagrindu, vėliau darosi svarbus individualumas ir intymumas, santykiai remiasi tarpusavio ištikimybe. E. A. Crone ir R. E. Dahl'as (2012) teigia, kad paauglystės pradžia būdingi individualūs ir dramatiški fiziologiniai pokyčiai, tuo tarpu paauglystės pabaiga turi mažiau aiškias chronologines ribas. Autorių manymu, tapimas suaugusiuoju apima socialinių vaidmenų pokyčius, augančią atsakomybę, kultūrinį tapatumą ir vidutiniškai tęsiasi iki dvidešimties metų.

S. A. Hardy'o ir G. Carlo (2011) teigimu, teoriniu požiūriu paauglystė yra labai svarbus laikotarpis, besivystant abstraktaus mąstymo įgūdžiams, kurie veda prie visiškos moralinių principų ir individualių vertybių integracijos. Be to, savybės ir gebėjimai, susiję su moraliniu veikimu, yra labiau išreikšti paauglystėje nei vaikystėje, kada gyvenimas tampa kompleksiškesnis (Hart, Carlo, 2005). Pastebima, kad paaugliai savo moralinius apsisprendimus grindžia kasdiene gyvenimo patirtimi, kai turi priimti tam tikrus sprendimus, reguliuoti savo elgesį susidurdami su naujais iššūkiais, problemomis ir socialine įtaka (Paciello et al., 2013). Anot M. Paciello ir bendraautorių (2013), paaugliai pamažu pereina nuo išorinio (tėvų reguliavimo) prie autonomiško (savarankiško) elgesio reguliavimo, jie darosi vis atsakingesni už savo poelgius ir pasirinkimus. Moralinė patirtis, sukaupta paauglystėje, padeda pagrindus jo, kaip suaugusiojo, charakteriui, identitetui, savęs suvokimui (Matsuba, Walker, 2004) bei atsakomybės bendruomenei ir visuomenei jausmui (Paciello et al., 2013).

Pastaraisiais dešimtmečiais pastebima paauglių vertybinė krizė, pasireiškianti paauglių elgesio ir psichologinėmis problemomis. Jau daugelį metų tarp jaunimo vyrauja nusikaltimai, smurtiniai atvejai, didžiuliai patyčių mastai, menkavertiškumo jausmas, tarpusavio santykių amoralumas, didelis jaunimo savižudybių skaičius, nesusikalbėjimas, priklausomybių augimas,

klestintis alkoholizmas, narkotikų vartojimas. Mokslininkų (Perren, Gutzwiller-Helfenfinger, 2012) teigimu, nusikalstamai veiklai, paauglių antisocialiam elgesiui didelę įtaką turi moralinių vertybių stoka. Anot R. J. Sternberg'o (1999), paauglių tinkamam funkcionavimui visuomenėje ypač svarbus jų moralinių vertybių vystymasis ir gebėjimai savarankiškai kontroliuoti savo mintis, emocijas ir elgesį, atitinkantį esamas moralines vertybes. Pastebėtina, kad paauglių moralinių vertybių svarbos suvokimas yra susijęs su jų polinkiu atsakingai elgtis (Bond, Chi, 1997; Hart, Carlo, 2005; Padilla-Walker, Carlo, 2007).

Paauglių moralinis elgesys susijęs su jų suprastais ketinimais padėti kitiems. Šiuo požiūriu aktualūs paauglių prosocialaus elgesio tyrimai, kuriems pastarojo meto mokslinėje literatūroje skiriamas nemenkas dėmesys (Dunfield et al., 2011; Haroz et al., 2013; Laible et al., 2014; Srivastava, 2015 ir kt.). Kita vertus, mokslinėje literatūroje kol kas mažai (Lönnqvist et al., 2013; Padilla-Walker, Nelson, 2010) aptinkame empirinių duomenų apie paauglių vertybių ir moralinio elgesio tarpusavio sąsajas.

Išdėstyti teiginiai leidžia kelti tyrimo **probleminį klausimą** – koks paauglių moralinių vertybių ryšys su jų prosocialiu elgesiu. Pasirinktas tyrimo **objektas** yra paauglių moralinių vertybių, prosocialaus elgesio raiška ir ryšys.

Tyrimo tikslas – nustatyti paauglių moralinių vertybių sąsajas su prosocialiu elgesiu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti moralinių vertybių internalizavimo ypatumus ir palyginti pagal lytį.
2. Nustatyti paauglių prosocialaus elgesio raišką ir palyginti pagal lytį.
3. Įvertinti tarpusavio ryšius tarp paauglių moralinių vertybių ir prosocialaus elgesio.

METODIKA

Tiriamieji. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta paprastoji atsitiktinė imtis. Konkretus imties dydis buvo skaičiuojamas vadovaujantis V. Jadovo (Kardelis, 2005) sudarytomis statistinės imties lentelėmis pagal V. Paniott'o pateiktą formulę, kai imties reprezentatyvumo paklaida $\Delta = 0,05$. Atsižvelgiant į tai, kad Kaune mokosi 7022 7–10 klasių mokiniai (7 kl. – 2246, 8 kl. – 2470, 9 kl. – 1229, 10 kl. – 1077) (*Kauno miesto savivaldybės švietimo, kultūros ir turizmo plėtros reikalų valdybos skyrius, 2014*), tyrimo metu privalu apklausti ne mažiau kaip 378 asmenis, siekiant gaunamų duomenų reprezentatyvumo. Tiriamąją imtį sudarė 385 Kauno miesto mokyklų mokiniai, 28 anketos buvo neužpildytos arba užpildytos netinkamai, todėl į duomenų analizę neįtrauktos. Tiriamųjų amžiaus vidurkis – 14,6 (SN = 1,11) m. Tiriamųjų imtį sudarė 192 merginos ir 193 vaikinai.

Tyrimo metodai. Nustatydami moralinių vertybių internalizavimą naudojome 24 teiginių moralinių vertybių internalizavimo klausimyną (*Internalisation of moral values questionnaire*) (Hardy et al., 2008), paremtą apsisprendimo teorija (*Self-Determination Theory*) (Deci, Ryan, 1991). Klausimyne pateikti šeši klausimai su keturiais atsakymų teiginiais, kiekvieną teiginį respondentai įvertino Likerto skalėje (nuo 1 – visai nesvarbu iki 5 – labai svarbu). Šis klausimynas parodo moralinių vertybių internalizavimą: pirmieji du klausimai susiję su sąžiningumu, trečias ir ketvirtas – su nuoširdumu, paskutiniai – su geraširdiškumu. Kiekvienas iš klausimo pateiktų keturių teiginių nurodo skirtingą priežastį, kurią respondentai įvertina nuo visai nesvarbios iki labai svarbios. 24

teiginius sudaro: 6 išorinio reguliavimo, 6 introdukuoto reguliavimo, 6 identifikuoto reguliavimo ir 6 integruoto reguliavimo. Pavyzdžiui, klausimas apie geraširdiškumą – *Kiek kiekviena iš išvardytų priešasčių Jums yra svarbi, kai norite padaryti kažką gero kitam?* Po klausimu nurodyti 4 teiginiai: 1) nurodo išorinį vertybių reguliavimą (*Noriu, jog ir kiti man būtų malonūs*); 2) nurodo introdukuotą vertybių reguliavimą (*Noriu, jog kiti manytų, kad esu malonus žmogus*); 3) nurodo identifikuotą vertybių reguliavimą (*Manau, kad tai yra geras darbas*); 4) nurodo integruotą vertybių reguliavimą (*Esu malonus žmogus*). Bendras vertybių internalizavimas apskaičiuojamas sudedant visus minėtų komponentų teiginius (Cronbach'o alfa – 0,94).

Tirdami mokinių **prosocialaus elgesio raišką** naudojome adaptuotą Prosocialaus elgesio vertinimo skalę (PTM-R, Carlo et al., 2003). Šią skalę sudaro 21 teiginys. Vertindami kiekvieną teiginį tiriamieji turėjo pasirinkti vieną iš penkių atsakymo variantų (1 – man tai visai nebūdinga, o 5 – man tai labai būdinga). Originalioje skalės versijoje skiriamos šešios prosocialaus elgesio formos, tačiau Lietuvoje (Šukys, Šukienė, 2015) atliktų tyrimų metu adaptuojant šį klausimyną išskirti keturi veiksniai: pagalba jos prašant ar ištikus nelaimi (Cronbach'o alfa – 0,89), anonimiškas (Cronbach'o alfa – 0,74), viešas (Cronbach'o alfa – 0,64) ir altruistinis prosocialus elgesys (Cronbach'o alfa – 0,70).

Tyrimo organizavimas. Tyrimas vyko 2015 metų kovo–birželio mėnesiais. Tiriant mokinius, pirmiausia buvo gaunamas mokyklų vadovų leidimas juos apklausti, pačių mokinių žodinis sutikimas. Susitarus su mokyklos administracija ir suderinus apklausos laiką, buvo atvykstama į mokyklas. Apklausa vykdavo klasėje pamokos metu. Vykdam apklausą kartu dalyvaudavo tiriamos klasės mokytojas arba mokyklos direktoriaus pavaduotojas(-a). Prieš kiekvieną apklausą mokiniams būdavo paaiškintas tyrimo tikslas ir anketos pildymo instrukcija. Visada akcentuotas tyrimo anonimiškumas ir galimybė bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti apklausoje. Mokiniai anketas pildė vidutiniškai 35 minutes.

Statistinė analizė. Apdorojant duomenis taikytas *SPSS-19.0 (Statistic Package for Social Sciences)* programinis paketas. Prieš atliekant statistinę analizę buvo patikrintas kiekybinių kintamųjų normalusis skirstinys, taikant Kolmogorovo–Smirnov testą pagal $p < 0,05$ reikšmę. Išanalizavus skalių kintamųjų skirstinius nustatyta, kad visų kintamųjų skirstiniai statistiškai reikšmingai nutolę nuo normaliojo skirstinio, todėl pasirinkti naudoti neparametriniai kriterijai. Skalių patikimumui ir suderinamumui patikrinti naudotas Cronbach'o *alpha* patikimumo koeficientas. Dviejų nepriklausomų imčių palyginimui naudotas Mann'o–Whitney'aus U testas. Ryšiui tarp kintamųjų patikrinti taikytas Spearman'o koreliacijos koeficientas. Koreliacijos koeficiento tarp dviejų kintamųjų dydžiui nustatyti buvo skaičiuojamas efekto dydis pagal formulę r , kada 0,1 laikomas stipriu, 0,3 – vidutiniu, 0,5 – stipriu efekto dydžiu. Tyrimo metu naudotas reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$.

TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Tiriant paauglių moralinių vertybių internalizavimą nustatyta, kad jiems būdingiausias identifikuotas vertybių reguliavimas, šiek tiek mažesnius balus turi introdukuotas reguliavimas, o mažiausiai išreikštas išorinis ir integruotas vertybių reguliavimas. Rezultatai patvirtina kitų autorių

tyrimų duomenis (Hardy et al., 2008; Vansteenkiste et al., 2014), kad identifikuotas vertybių reguliavimas paaugliams būdingiausias, šiek tiek mažesni introdukuoto reguliavimo balai. Svarbu paminėti, kad išorinis reguliavimas laikomas labiausiai slopinančiu vidinę motyvaciją, tuo tarpu integruotas, priešingai – labiausiai autonomišku ir motyvaciją skatinančiu reguliavimu (Hardy et al., 2008).

Analizuojant vertybių internalizavimo skirtumus lyties požiūriu, Mann'o–Whitney'aus U testas atskleidė, jogkad visos moralinių vertybių reguliavimo formos statistiškai reikšmingai ($p < 0,01$) skiriasi merginų ir vaikinų grupėse (1 lent.). Matome, kad visi vertybių reguliavimo komponentai labiau išreikšti merginų grupėje, tačiau bendras vertybių internalizavimas yra būdingesnis vaikinams. Šiuos rezultatus paaiškina M. L. Chin (2015) mintis, kad išorinis atlygis gali smarkiai didinti vidinę motyvaciją, jei ši suvokiama kaip kompetencijos ir autonomijos šaltinis. F. Gillison ir kt. (2009) savo tyrimu gilinasi tik į introdukuotą moralinių vertybių reguliavimo formą. Jų teigimu, labiau išreikšta vaikinų minėta forma yra susijusi su socialiniu palaikymu (pvz., jei vaikinai užsiiminėja fizine veikla, jam labai svarbu gauti grupės nario statusą, pajusti pasididžiavimą). Autorių manymu, vaikinams ypač svarbus bendraamžių pripažinimas. Minėto tyrimo rezultatus iš dalies patvirtina ir S. D. Downs ir kt. (2013), kurie tyrimo metu taip pat taikė apsisprendimo teoriją (angl. *Self-Determination*). Analizuodami duomenis lyčių grupėse jie nustatė, kad vaikinams būdingiausias išorinis vertybių reguliavimas, kuris labiausiai susijęs su aplinkinių įtaka. Analogiškai teigia A. E. Leal ir kt. (2012) – vaikinai vis dar laikosi patriarchalinių nuostatų. Jie mano, kad už atliktus darbus turi būti suteiktas materialus atlygis, kuris svarbus jų pačių ir jų šeimų gerovei.

1 lentelė. Vertybių raiška merginų ir vaikinų grupėse

Vertybių internalizavimas	Merginos		Vaikinai		U	r
	Vidutinis balas	SN	Vidutinis balas	SN		
Išorinis vertybių reguliavimas	4,02	0,72	3,62	0,82	12743,0***	-0,27
Introdukuotas vertybių reguliavimas	4,08	0,75	3,77	0,84	14011,5***	-0,21
Identifikuotas vertybių reguliavimas	4,22	0,72	3,87	0,83	13367,0***	-0,24
Integruotas vertybių reguliavimas	3,98	0,71	3,79	0,82	15945,0*	-0,12
Vertybės	0,06	1,52	0,45	1,45	15417,0**	-0,13

Pastaba. * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$, *** – $p < 0,001$; SN – standartinis nuokrypis, r – efekto dydis.

Analizuojant paauglių prosocialaus elgesio raišką, buvo gilinamasi į keturias šio elgesio formas: altruistišką, anonimišką, viešą ir prosocialų elgesį ištikus nelaimei. Apklausa atskleidė, kad paaugliai labiausiai linkę padėti kitam ištikus nelaimei. Tuo tarpu altruistiškas ir anonimiškas prosocialus elgesys būdingi mažiausiai. Analogiškus rezultatus pateikė ir L. Baltakienė (2013) tirdama vyresniojo amžiaus sportuojančius paauglius.

Gilinantis į prosocialaus elgesio raišką merginų ir vaikų grupėse (2 lent.), Mann'o–Whitney'aus U testas atskleidė, kad merginoms būdingesnis altruistiškas elgesys ($p < 0,05$) ir pagalba ištikus nelaimei ($p < 0,001$). Tuo tarpu vaikams būdingesnis anonimiškas prosocialus elgesys, nors statistiškai reikšmingo skirtumo tarp grupių neaptikta. Skirtumų lyčių grupėse taip pat neradę, tačiau panašių tendencijų aptikę D. S. Tsehay'us ir kt. (2014) teigia, kad tam įtakos gali turėti vaikų ir merginų prosocialaus elgesio demonstravimas skirtingoje aplinkoje, namie ar mokykloje. Taip pat manoma, kad paaugliams vaikams labiau nei merginoms rūpi kitų palaikymas. Visgi I. Gailienės (2008) teigimu, prosocialaus elgesio raiška labai priklauso nuo asmens lyties. Autorių tyrimai rodo, kad sudėtingose ir pavojingose situacijose padėti kitam labiau linkę vyrai, o saugiose, įprastose, kasdienėse situacijose – moterys. Manoma, kad demonstruoti visuomenėje priimtą teigiamą elgesį labiau linkusios merginos nei vaikinai. Visgi kai kurie tyrimai parodė, kad vaikinai labiau įsitraukę į viešą prosocialų elgesį, kai juos kažkas stebi, o viešas prosocialus elgesys tarp merginų gali būti pastebimas tada, kai jos stengiasi rūpintis kitais. Manoma, kad tai socializacijos pasekmė (Eisenberg et al., 2009). G. Carlo ir kt. (2003) tyrimu pateikiama, kad merginoms labiau nei vaikams būdingas altruistiškas, anonimiškas prosocialus elgesys ir pagalba ištikus nelaimei. Manoma, kad merginos yra aukštesnio moralinio samprotavimo lygio. Panašias tendencijas nurodo P. D. Hastings'o ir kt. (2007) bei S. A. Hardy'sas ir G. Carlo (2005) tyrimai, kuriais teigiama, kad vaikams būdingesnis viešas prosocialus elgesys.

2 lentelė. **Prosocialaus elgesio raiška merginų ir vaikų grupėse**

Prosocialus elgesys	Merginos		Vaikinai		U	r
	Vidutinis balas	SN	Vidutinis balas	SN		
Altruistiškas	3,0	0,88	2,84	0,88	16423,5*	-0,1
Anonimiškas prosocialus	2,83	0,90	2,99	0,95	16736,5	-0,08
Viešas prosocialus	3,11	0,84	3,06	0,88	17730,0	-0,04
Pagalba ištikus nelaimei	3,68	0,78	3,41	0,81	14923,0***	-0,17

Pastaba. * – $p < 0,05$, *** – $p < 0,001$; SN – standartinis nuokrypis, r – efekto dydis.

Tyrimu taip pat buvo siekiama analizuoti tarpusavio ryšius tarp moralinių vertybių internalizavimo ir prosocialaus elgesio raiškos (3 lent.). Analizuojant prosocialaus elgesio ir moralinių vertybių internalizavimo komponentų sąsajas, pažymėtini stipriausi patikimi koreliaciniai ryšiai tarp visų moralinių vertybių internalizavimo komponentų ir pagalbos ištikus nelaimei. Stipriausias ryšys nustatytas tarp identifikuoto reguliavimo ir pagalbos ištikus nelaimei. Statistiškai reikšmingi neigiami ryšiai aptikti tarp altruistiško elgesio ir išorinio reguliavimo bei introdukuoto reguliavimo. Reikšmingų sąsajų tarp moralinių vertybių internalizavimo komponentų ir anonimiško prosocialaus elgesio nenustatyta.

3 lentelė. Ryšiai tarp paauglių moralinių vertybių ir prosocialaus elgesio

	1	2	3	4	5	6	7	8
Prosocialaus elgesio formos								
1. Altruistiškas elgesys								
2. Anonimiškas prosocialus elgesys	-0,42**							
3. Viešas prosocialus elgesys	-0,48**	0,49**						
4. Pagalba ištikus nelaimei	-0,39**	0,40**	0,58**					
Moralinių vertybių internalizavimo komponentai								
5. Išorinis reguliavimas	-0,20**	0,07	0,20**	0,38**				
6. Introdukuotas reguliavimas	-0,22**	0,07	0,24**	0,43**	0,73**			
7. Identifikuotas reguliavimas	-0,12*	0,05	0,21**	0,45**	0,66**	0,75**		
8. Integruotas reguliavimas	-0,12*	0,08	0,22**	0,39**	0,53**	0,64**	0,68*	
9. Bendras vertybių internalizavimas	0,13*	0,02	0,01	-0,003	-0,46**	-0,22**	0,07	0,40**

Pastaba. * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$.

Prosocialaus elgesio ir vertybių sąsajas tyrinėjo S. A. Hardy'is ir G. Carlo'as (2005). Anot jų, universaliosios vertybės (gerumas, nuoširdumas, atvirumas) skatina prosocialaus elgesio raišką. L. Sagiv ir kt. (2011) tyrimas atskleidė, kad universalumo ir geranoriškumo vertybės teigiamai, o galios vertybės neigiamai koreliuoja su prosocialiu elgesiu. T. Malti ir kt. (2015) analizavo moralinių emocijų (pvz., kaltės, gėdos) ryšį su prosocialiu elgesiu. Tyrimai patvirtino, kad emocinis susijaudinimas (empatija) tiesiogiai susijęs su teigiamu elgesiu. Apibendrinant galima teigti, jog mūsų tyrimo duomenys patvirtina S. A. Hardy'o ir G. Carlo (2005) mintį, kad ryšiai tarp vertybių ir prosocialaus elgesio neabejotinai egzistuoja.

IŠVADOS IR PERSPEKTYVOS

1. Apklausa atskleidė, kad paaugliams būdingesnis identifikuotas vertybių reguliavimas, mažiausiai – išorinis ir integruotas. Visos moralinių vertybių reguliavimo formos labiau išreikštos merginų grupėje.

2. Tiriant paauilių procosocialų elgesį nustatyta, kad jie labiausiai linkę padėti kitam ištikus nelaimei, tačiau jiems mažiau būdingas altruistiškas elgesys bei noras padėti, kai yra nestebimi kitų. Merginoms altruistiškas elgesys ir pagalba ištikus nelaimei būdingesnis, o vaikinams – anonimiškas prosocialus elgesys. Nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp moralinių vertybių internalizavimo ir pagalbos ištikus nelaimei bei neigiami ryšiai tarp altruistiško elgesio ir išorinio reguliavimo bei introdukuoto reguliavimo.

3. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad egzistuoja ryšys tarp asmens moralinių vertybių internalizavimo ir jo moralinio elgesio. Stipriausi statistiškai patikimi teigiami ryšiai nustatyti tarp

pagalbos ištikus nelaimei ir identifikuoto bei introdukuoto reguliavimo, neigiami – tarp altruistiško elgesio bei išorinio ir introdukuoto reguliavimo.

LITERATŪRA

1. Baltakienė, L. (2013). 6–18 metų moksleivių dalyvavimo popamokinėje veikloje sąsajos su jų vertybėmis ir prosocialiu elgesiu. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1 (88), 18–24.
2. Bond, M. H., Chi, V. M. (1997). Values and moral behaviour in mainland. *China, Psychologia*, 40 (4), 251–264.
3. Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., Randall, B. A. (2003). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 23, 107–134.
4. Chin, M. L. (2015). Who is More Motivated in University? A look at gender differences and types of financing on academic performance. *Global Access to Post-Secondary Education*, Selangor, Malaysia, October.
5. Crone, E. A., Dahl, R. E. (2012). Understanding adolescence as a period of social-affective engagement and goal flexibility. *Nature reviews Neuroscience*, 13, 636–650.
6. Deci, E. L., Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In R. A. Dienstbier (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation, 1990: Perspectives on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press. P. 237–288.
7. Downs, S. D., Savage, S. J., DiNallo, M. J. (2013). Self-Determined to exercise? Leisure-time exercise behavior, exercise motivation, and exercise dependence in youth. *Journal of Physical Activity and Health*, 10, 176–184.
8. Dunfield, K., Kuhlmeier, V. A., O'Connell, L., Kelly, E. (2011). Examining the diversity of prosocial behavior: Helping, sharing, and comforting in infancy. *Prosocial Behavior in Early Development*, 16, 227–247.
9. Eisenberg, N., Morris, A. S., McDaniels, B., Spinrad, T. L. (2009). Moral cognitions and prosocial responding in adolescence. In Steinberg, I., Lerner, R. (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* (3rd ed.) Wiley, Hoboken, NJ. P. 229–265.
10. Gailienė, I. (2008). *Altruizmas: problema, dilema ar gyvenimo būdas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
11. Gillison, F., Osborn, M., Standage, M., Skevington, S. (2009). Exploring the experience of introjected regulation for exercise across gender in adolescence. *Psychology of Sport and Exercise*, 10 (3), 309–319.
12. Hardy, S. A., Carlo, G. (2011). Moral identity: What is it, how does it develop, and is it linked to moral action. *Child Development Perspectives*, 5 (3), 212–218.
13. Hardy, S. A., Carlo, G. (2005). Religiosity and prosocial behaviours in adolescence: The mediating role of prosocial values. *Journal of Moral Education*, 34, 231–249.
14. Hardy, S. A., Padilla-Walker, L. M., Carlo, G. (2008). Parenting dimensions and adolescents' internalisation of moral values. *Journal of Moral Education*, 37, 205–223.
15. Haroz, E. E., Murray, L. K., Bolton, P., Betancourt, T., Bass, J. K. (2013). Adolescent resilience in Northern Uganda: The role of social support and prosocial behavior in reducing mental health problems. *Journal of Research on Adolescence*, 23, 138–148.
16. Hart, D., Carlo, G. (2005). Moral development in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 15 (3), 223–233.

17. Hastings, P. D., Utendale, W. T., Sullivan, C. (2007). The socialization of prosocial development. In J. E. Grusec, P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of Socialization: Theory and Research*. New York: Guilford Press. P. 638–664.
18. Kardelis, K., (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukacija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis*. Šiauliai: Lucilijus.
19. Laible, D. J., Murphy, T. P., Augustine, M. (2014). Adolescents' aggressive and prosocial behaviors: Links with social information processing, negative emotionality, moral affect, and moral cognition. *The Journal of Genetic Psychology*, 175, 270–286.
20. Leal, A. E., Miranda, J. G., Carmo, S. R. C. (2012). Self-Determination Theory: An analysis of student motivation in an accounting degree program. *Revista Contabilidade & Finanças-USP*, 24 (62), 162–173.
21. Lönnqvist, J. E., Verkasalo, M., Wichardt, P. C., Walkowitz, G. (2013). Personal values and prosocial behaviour in strategic interactions: Distinguishing value-expressive from value-ambivalent behaviours. *European Journal of Social Psychology*, 43, 554–569.
22. Malti, T., Dys, S. P., Zuffianò, A. (2015). The moral foundations of prosocial behaviour. *Encyclopedia on Early Childhood Development*, 1–5. Prieiga internetu: < <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/4447/the-moral-foundations-of-prosocial-behaviour.pdf>>
23. Matsuba, K. M., Walker, J. L. (2004). Extraordinary moral commitment: Young adults involved in social organizations. *Journal of Personality*, 72 (2), 413–436.
24. Paciello, M., Fida, R., Tramontana, C., Cole, E., Cerniglia, L. (2013). Moral dilemma in adolescence: The role of values, prosocial moral reasoning and moral disengagement in helping decision making. *European Journal of Developmental Psychology*, 10, 190–205.
25. Padilla-Walker, L. M., Carlo, G. (2007). Personal values as a mediator between parent and peer expectations and adolescent behaviours. *Journal of Family Psychology*, 21 (3), 538–541.
26. Padilla-Walker, L. M., Nelson, L. J. (2010). Parenting and adolescents' values and behaviour: The moderating role of temperament. *Journal of Moral Education*, 39 (4), 491–509.
27. Perren, S., Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in adolescence: Differential roles of moral disengagement, moral emotions, and moral values. *European Journal of Developmental Psychology*, 9, 195–209.
28. Sagiv, L., Sverdlik, N., Schwarz, N. (2011). To compete or to cooperate? Values' impact on perception and action in social dilemma games. *European Journal of Social Psychology*, 41, 64–77.
29. Srivastava, P. S. (2015). Adolescence period: Reflections through spiritual education. *International Journal of Multidisciplinary Approach and Studies*, 2(1), 49-54.
30. Sternberg, R. J. (Ed.). (1999). *Handbook of Creativity*. New York: Cambridge University Press.
31. Šukys, S., Šukienė, E. (2015). Validity and reliability of the Lithuanian version of prosocial tendencies measure -revised (PTMR). *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 3 (98), 43–49.
32. Tsehay, D. S., Mulatie, M. W., Sellakumar, G. K., Begashaw, G. A. (2014). Prosocial behaviors and identity statuses among adolescent students, Addis Ababa Ethiopia. *Innovare Journal of Social Sciences*, 2 (1), 2347–5544.
33. Vansteenkiste, M., Soenens, B., Van Petegem, S., Duriez, B. (2014). Longitudinal associations between adolescent perceived degree and style of parental prohibition and internalization and defiance. *Developmental Psychology*, 50, 229–236.

CORRELATIONS BETWEEN ADOLESCENTS' MORAL VALUES AND PROSOCIAL BEHAVIOR

Enrika Kromerova

Kaunas County Public Library, Kaunas, Lithuania

Lithuanian Sports University, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

Background. In this paper, the research **object** was the adolescents' moral values and prosocial behavior expression and interrelationship. The **problem question** was to find out the link of adolescents' moral values with their prosocial behavior. While seeking to achieve the research **aim** – to determine the correlations between adolescents' moral values and their prosocial behavior, the research **objectives** were identified: to find out the moral values internalization features of adolescents and compare by gender; to determine their prosocial behavior expression and compare by gender; to assess the interrelationship among adolescents' moral values and prosocial behavior.

Methods. The sample consisted of 385 pupils, 192 girls and 193 boys, interviewed in March–June, 2015 applying the written survey method.

Results. The results indicate that the identified regulation of values among adolescents was expressed most. All regulatory components of values were more expressed in the girls' group, but the overall value internalisation was more attributive to boys. While analyzing the prosocial behavior expression it should be noted that the 13–16 year-olds were more likely to help each other in the event of disaster. Meanwhile, they possessed the least altruistic and anonymous prosocial behavior. The most significant statistical correlation was established between the internalisation of moral values' components and help in an event of disaster.

Conclusion. This study revealed existing differences in the internalization of moral values and prosocial behavior by gender. It also confirmed relationship between adolescents' moral values and moral behavior.

Keywords: adolescence, moral values, prosocial behavior.

КОРРЕЛЯЦИИ МЕЖДУ МОРАЛЬНЫМИ ЦЕННОСТЯМИ И ПРОСОЦИАЛЬНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ ПОДРОСТКОВ

Enrika Kromerova

Каунасская Публичная библиотека, Каунас, Литва

Литовский университет спорта, Каунас, Литва

АННОТАЦИЯ

Обоснование исследования. В данной работе **объектом** исследования были подростковые моральные ценности и проявления просоциального поведения и взаимоотношений. **Проблемный вопрос** – выяснение связи нравственных ценностей подростков с их просоциальным поведением. Чтобы достичь **цель** исследования – определить корреляции между моральными ценностями подростков и их просоциальным поведением – были определены **задачи**: выяснить моральные ценности интернализационных особенностей подростков и сравнить по признаку пола; определить их проявления про социального поведения и сравнить по половому признаку; оценить взаимосвязь между нравственными ценностями подростков и просоциальном поведении.

Методы. Выборка состояла из 385 учеников, 192 девочек и 193 мальчиков, опрошенных в марте–июне 2015 года с применением метода письменного опроса.

Результаты. Результаты демонстрируют, что среди подростков наиболее выражено идентифицированное соответствие значений. Все нормативные компоненты значений были более выражены в группе девочек, но общее значение интернализации было более атрибутивное у мальчиков. Анализируя выражение просоциального поведения следует отметить, что 13–16-летние, более вероятно, помогут друг другу в случае стихийного бедствия. В то же время, они обладают минимальным альтруистическим и анонимным просоциальным поведением. Наиболее значительная статистическая корреляция установлена между интернализацией компонентов моральных ценностей и помощью в случае стихийного бедствия.

Заключение. Это исследование показало интересные различия по признаку пола между интернализацией моральных ценностей и просоциальным поведением. Была также подтверждена взаимосвязь между нравственными ценностями и нравственным поведением подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, нравственные ценности, просоциальное поведение.